

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

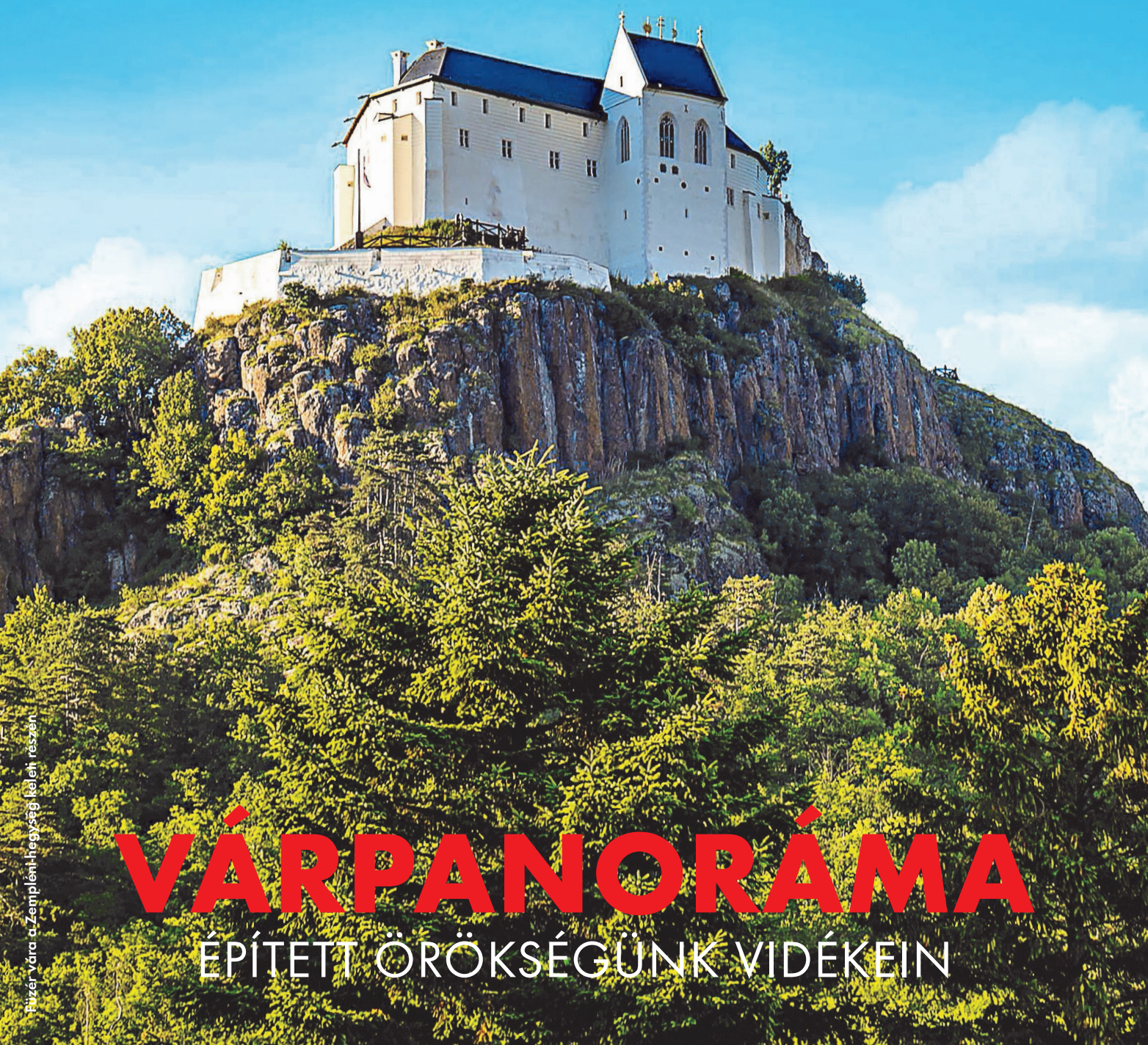
LYUKAS LŐRÁ

XXXIV. ÉVFOLYAM II.

2025/2. SZÁM

MÚLTUNK
JELEN
IDŐBEN

NEMZETI
VÁRPROGRAM

VÁR PANORÁMA
ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÜNK VIDÉKEIN

SOMLÓI VÁR

Somló vára a vulkáni tanúhegy, a bazaltos Somló-hegy északi oldalán található, Doba mellett, sűrű erdőben. Természetvédelmi terület, amelyet több tájegység, a Balaton-felvidék, a Bakony és a Kisalföld határol. Kiváló hazai történelmi borvidékeink között is szerepel.

Somló várát a népryelv szerint a tatárjárás után emelték. Írásos emlék 1352-ben említi először, mely szerint Nagy Lajos király Csenik fia Jánostól elvette, és Heim fia Benedeknek adta át. Az okirat castrum Somló néven regisztrálja.

1370–80 között királyi vár volt. Később elzalogosították, pénzügyi gondok sújtották. 1395-ben a Szapolyai család tulajdonába került, tőlük még ebben az évben Bakócz Tamás egri püspök vásárolta meg. Bakócz Tamás a várat teljesen rendbe hozatta, reneszánsz kastéllá építtette át, és egyházi rangjához híven egy kápolnát létesített benne. A munkálatok során készültek a ma is látható faragott ajtó- és ablakkeretek és a kápolna tornya. Végrendeletében a várkastélyt unokaöccsére, Erdődy Péterre testálta.

A mohácsi vész, 1526 után a vár elveszni látszott, ám az büszkén állta a török átvonuló csapatok támadásait. 1543-ban Somló vára alatt nagy török–magyar csata zajlott, amely háromezer török lekasabolásával ért véget. Nemcsak a környék, de az egész térség leg-erősebb, magyar kézen lévő várává lépett elő.

A következő tulajdonos Csoron András volt, akinek Erdődy Péter elzalogosította a birtokot. Csoron András halála után a lányai tulajdonába került Somló vára, majd Csoron Annától a Listi család örökölte. A Listiek sorra elestek a török elleni harcokban, végül a költőként is ismert Listi László lett a tulajdonosa. A vár ura 1653-ban jelentette meg a mohácsi csatáról szóló kétkötetes verses krónikáját, amellyel beírta nevét az irodalomtörténetbe. Bakócz Tamás után ő volt a vár történetének legjelentősebb alakja, 1638-ban megerősítette az építményt.

Mindezek mellett azonban törvényen kívülinek számított, mert a Habsburgok gyilkosság, gyűjtögetés és hamis pénz verése vádjával fővesztésre ítélték.

A Rákóczi-szabadságharc alatt a vár a császáriak kezén volt, csak 1707-ben szabadította fel Vak Bottyán. A Rákóczi-szabadságharc után megszűnt a vár stratégiai szerepe, és romlásnak indult. A várom egészen 1945-ig az Erdődy grófok tulajdona maradt.

A felső- és az alsóvár mai formája a XV. században alakult ki, ekkor a felsővár egy palotaszárnyal egészült ki. Nyitott előcsarnokába két nagy, csúcsíves árkádívén keresztül lehetett belépni. Innen lépcső vezetett fel a pihenőbe, majd tovább az emeleti térbe egy

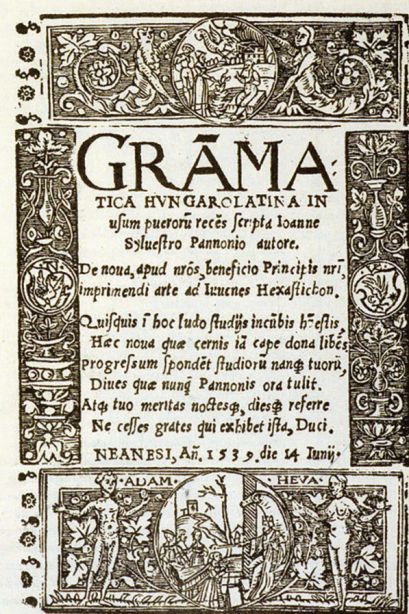
falba süllyesztett csigalépcsőn keresztül lehetett feljutni, melynek íves fala és csonkjai most is látszanak. Az emeleti nagyterem ablakai a várudvarra néztek, egynek a kőkerete eredeti helyén ma is látható. Az emelethez konyha is tartozott, melyhez az udvar felől toronyszerű zárt erkély épült. Az alsóvárnál a várfalon ma is láthatók az egykori lőrészek nyomai, amelyek most az eredeti formában kerültek bemutatásra. A lőrészeket fafolyosóról, más néven gyilokjáróról használták.

A NÖF – Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. – Nemzeti várprogramja révén a somlói vár teljes egészében megújult, 2022 márciusában ünnepélyes keretek között adták át a várlátogató közönségnek.

VÁRPANORÁMA

MÚLTUNK JELEN IDŐBEN

Sylvester
János:
Grammatica
Hungarolatina,
amelyet
a sárvári
nyomdában
nyomtattak

Gárdonyi Géza íróasztala Egerben

Hangverseny a diósgyőri vár lovagtermében

A Zrínyi-vár ünnepélyes átadoján Szigetváron

A Sárospataki Református Kollégium könyvtára

„A múltat tiszteld a jelenben, s tartsd a jövőnek!”
(Vörösmarty Mihály: Emléksorok)

Olvasóink találkozhattak már lapunk hasábjain a *múltunk jelen időben* fontosságának hangsúlyozásával, hiszen a Lyukasóra 2024/8. számában ezzel a címmel számoltunk be először a Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. (NÖF) múltunk örökségét megőrző és megújító munkásságáról. Írtunk akkor arról is, hogy épített örökségeink minden téglája múltunk egy-egy darabját őrzi számunkra, így tehát az állami tulajdonú kastélyok és várak olyan örökségi szinterei hazánknak, amelyek nemcsak műemlékvédelmi, hanem művelődéstörténeti szempontból is nagy jelentőségűek. Mindezeket most is hangsúlyoznánk, hiszen az intézmény gondjaira bízott örökségi értékek megőrzéséhez és működtetéséhez alapvetően szükséges az a megfelelő műemlékszakmai háttér, amelyet a NÖF a területen több évtizedes tapasztalattal rendelkező szakemberekből álló csapata segítségével biztosít.

Az intézmény műemlékfejlesztési főosztályán dolgozó művészettörténészek, kutatók, építészek, tájépítészek a kormány kiemelt kulturális örökségvédelmi programjainak tudományos és műszaki előkészítésében és megvalósításában vesznek részt. Ezek között a rangos *Nemzeti Kastélyprogram* és *Nemzeti Várprogram* keretében a NÖF munkatársai elkötelezetten dolgoznak annak érdekében, hogy munkájukkal biztosítsák a rájuk bízott helyszínek megőrzését a jövő generációinak. Sőt, ezenkívül a NÖF vagyonkezelésében álló helyszínek kapcsán végzik a műszaki és tudományos feladatokat, valamint fejlesztések esetén külső partnerek számára is vállalnak tájépítészeti, építéstörténeti és kerttörténeti szakértői munkákat.

A NÖF az állagmegóvásban és az épületegyüttesek felújításán túl fontosnak tartja a turistacsalogató infrastruktúra megteremtését is ezekben a korábban romos és kihasználatlan műemlékekben. Kávézók, éttermek és múzeumshopok várják a látogatókat. Parkolók és szálláshelyek állnak rendelkezésre, valamint gyermekprogramokat és múzeumpedagógiai

foglalkozásokat szerveznek. Az így újjászületett kastélyok és várak nemcsak szellemi központjai lehetnek az adott térségnek, hanem munkahelyi lehetőségeket kínálnak, megerősítve ezzel a helyi gazdaságokat.

Korábbi különszámunkban kastélykörútra hívtuk olvasóinkat és azt a tizennyolc kastélyt látogattuk végig, amelyek a *Nemzeti Kastélyprogram* révén lehetőséget kaptak a túlélésre – és ezzel egy időben eseménydús, hasznos életet biztosítva megújult környezetüknek. Most a *Nemzeti Várprogram* révén várkirándulásokra invitáljuk önöket: azokat a várainkat látogatva végig, amelyek ugyanezt az esélyt kapták meg a NÖF segítségével. Hiszen ezek a váraink történelmünk fényes pillanatait őrzik, győzedelmes csatákkal, legendás vitézekkel vagy éppen anekdotába illő történetekkel.

Kedvesináló gyanánt említsünk fel néhányat a várak közül. A legendás Zrínyi-várat Szigetváron, ahol Zrínyi Miklós várkapitány maréknyi kis seregével a várból kirohva állította meg Szulejmán szultán százezres seregét. A Rákóczi-várat Sárospatakon, amelyet már Lorántffy Zsuzsanna, és férje, I. Rákóczi György idejétől kezdve joggal tekintünk a kultúra fellegvárának. Eger várát, amelynek hősi helytállását, vagyis summáját nem csupán Tinódi Lantos Sebestyén énekelte meg, hanem Gárdonyi Géza híres regénye is megörökítette. A Kinizsi-várat, amely nevét a minden csatáját győztesen megívó törökverő Kinizsi Párol, Mátyás király híres hadvezéréől kapta. Sümeg várát a Balatonfelvidéken, amely ma már hazánk egyik legkedveltebb kirándulóhelyének számít. Füzér várát, az Aba nemzetség magánkövővát. A Nádasdy-várat Sárváron, amely a humanista műveltségű Kanizsai Orsolya és férje, Nádasdy Tamás hadvezér, az ország nádora idején élte fénykorát. Az általuk alapított sárvári nyomdát, ahol a Sylvester János által magyar nyelvre fordított Új Testamentumot kinyomtatták. A diósgyőri várat Miskolcon, amelyet a lovagkirályként emlegetett Nagy Lajos tett az ország legpompázatosabb erődítményévé...

A mostani várkirándulásokhoz jó szórakozást kívánunk!

Sághy Ildikó

ZRÍNYI-VÁR

A hősök szoborkompozíciója a várkertben

Kiállításenterőr Szigetváron

A múzeum bejárata

Szigetvár – középpontjában a Zrínyi-várral – történelmi múltunk emlékhelyeként őrzi Zrínyi Miklós és társai 1566-os hősi küzdelmét. A város története szorosan összefonódott a vár történetével, a vár pedig Zrínyi Miklós személyével. Zrínyi Miklós várkapitány és megmaradt kis serege, mintegy háromszáz főnyi magyar és horvát katonája – a várból kirohva – megállította Szulejmán szultán százezres seregét.

Adél-dunántúli területnek a régészeti kutatások szerint már a bronzkorban is voltak lakói. A terep ugyanis kiválóan alkalmas volt a letelepedésre, hiszen a szigetet körülölelő mocsár és nádtenger természetes védelmet és menedéket nyújtott. A hatalmas kiterjedésű erdős területet az Almás-patak szelte keresztül, így a vidék gazdag vad- és halállománnyal, tiszta ivóvízkészlettel rendelkezett, minden adott volt hát a fejlődésre...

A szigetvári várat 1420 körül építették fel az Almás-patak egyik kiemelkedő szigetén. Az első erődítmény magja egy kör alapterületű, magas öregtorony lehetett, melyet a négyzetes udvaron kőfalak kerítettek. Az évszázadok során ebből alakult ki Szigetvár erődítményrendszere, mely magába foglalta a virágzó települést is. Érdekességként említsük meg, hogy a település a Magyar Királyság délnyü-

gati területének központjává vált gazdasági, közigazgatási és kulturális téren egyaránt, 1542 körül itt élt például Tinódi Lantos Sebestyén.

Az 1526-os vesztes mohácsi csata után a vár katonai jelentősége megnőtt, mivel útjában állt a nyugati irányban előrenyomuló török hódítóknak. Szigetvár a török elleni hősi harcokkal került a köztudatba és vált Magyarország egyik leghíresebb várává. 1561-ben a vár élére főkapitányként Zrínyi Miklós horvát bán, magyar főnemes került (a horvát-magyar Zrínyiek családfája az Árpád-korig vezethető vissza), ő alakította ki a négy részből álló szigeti védőrendszert is.

Szulejmán harminc-negyvenszeres túlerővel vonult a kétezeröttszáz főnyi várvédővel szemben, és 1566. augusztus 5-én ütött tábor a vár keleti oldalán fekvő síkságon. A török követeket küldött Zrínyihez és felszólította, hogy adja

fel a várat. Zrínyi elutasította a török ajánlatát, megkezdődött az ostrom. Először az Újváros esett el majd az Óvárost is elfoglalták. A törökök lecsapolták a vár körüli tavat, és elkezdték feltölteni az árkot, hogy meg tudják közelíteni a várat. És bár a törökök seregét is jelentős veszteség érte, a várvédők egyre fogytak.

Zrínyi Miklós kétezeröttszáz katonájával egy hónapig állt ellen a reguláris katonaságot felvonultató török ostromnak, majd szeptember 7-én a lángokban álló belső várból a megmaradt kis sereg – Zrínyi Miklóssal az élen – kirohant és hősi halált halt. Az ostrom alatt a városrészek és a vár is szinte teljesen egészében elpusztult.

Az ostrom utolsó mozzanataként törökök ezrei özönlöttek el a várat Zrínyi kincsei után kutatva, amikor egy elrejtőzött ifjú magyar nő felrobbantotta a föld alatti lőszerraktárt, s a romok háromezer janicsárt

temettek maguk alá. Szigetvár ostroma a kétezeröttszáz magyar hős életén túl huszonöt ezer török életet követelt. Zrínyi hősi halála azóta is a hűség és a hazaszeretet példája, unokája, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című művében állított neki méltó emléket. Kirohanása pedig több híres festményt és irodalmi alkotást ihletett.

Maga I. Szulejmán szultán már nem érte meg a győzelmet, néhány órával korábban a hetvenkét éves uralkodó belehalt sérülésébe. Mohamed nagyvezír és környezete azonban eltitkolták halálát, hogy megelőzzék a janicsárok lázadását, és sikeresen be tudják fejezni az ostromot. A szultán testét elvitték ugyan, de belső szerveit a vezíri sátorban álló trónszéke alatt temették el. Ezen a helyen később a törökök türbét (síremléket) állítottak, mely köré hamarosan dzsámi, minaret, derviskolostor, katonai laktanya és egy egész kis település épült.

Száztizenkét évig tartó török uralom következett ezután. A vár bevételét követően a hódítók azonnal megkezdték az újjáépítést.

Ekkor alakult ki a vár mai formája, a védelmet tégl- és kőfalakkal erősítették. Megépült először Szulejmán szultán, majd Ali pasa dzsámija, a városban több dzsámi, minaret épült és medresze (iskola) működött. Gazdag gyümölcsöskertek és rózsakertek váltották egymást, vezetékes ivóvízrendszert építettek ki, a főteret pedig sardiván (szökökút) is díszítette. Sziget a török hódoltság korában rövid ideig fontos közüzgázgatósi szerepet is betöltött.

A város, amelynek az Országgyűlés 2011-ben a *Civitas Invicta*, azaz a *leghősiesebb város* címet adományozta, 2016 óta nemzeti emlékhelyként fogadja a látogatókat.

Szigetvár legismertebb látványossága a vár, valamint a település török kori műemlékei. A várban századokon átívelő látogatást tehet a vendég, hiszen az első, a XV. század elején épített kerek torony maradványaitól kezdve az 1566-os török megszállást követően épített Szulejmán szultán kazamatáson keresztül, egészen a XX. század elején megépült Andrassy-kastélyig kalandozhat térben és

időben. A várban lévő Zrínyi Miklós Múzeum kiállításai felidézik a hősi küzdelmet, méltó módon mutatva be Szigetvár történeti jelentőségét. Az újonnan épült, modern fogadóépület jóvoltából, valamint a digitális technológia segítségével a vendégek korszerű és interaktív múzeumlátogatás részesei lehetnek.

Fegyverek a tárlaton

Zrínyi kirohanása a várból, Székely Bertalan festménye

Őrtorony a várfalon

Zrínyi Miklós várkapitány, horvát bán ábrázolása

Szigetvár ostroma korabeli rajz alapján

SERINVS pugnans Christi est quod cæsus in hostes,
A fœrno cunctos nomine Iſtæ duces.

SÜMEGI VÁR

Lovagi torna a sümegei várban

Kiállításteriőr

A sümegei vár, vagy másképpen Sümeg vára az ország egyik legszebb középkori erődje a Balaton-felvidék nyugati részén, a környező tájból kiemelkedő magányos hegycsúcs tetején. Dacolva a történelem viszontagságaival ma is impozáns látványt nyújt, uralja környezetét. Mára Magyarország egyik legkedveltebb kirándulóhelyének számít.

A környezetéből meredeken kiemelkedő várhegy talpzata egy alsó krétakori mészkő szikla, amelynek tövében fontos kereskedelmi útvonalak találkoztak. A terület fejlődését és jelentőségét mindig is nagyban meghatározta, hogy egyházi birtok volt. Írásos adatok hiányában, a részleges várfeltárás adataiból következtetve, a vár építése az 1244–1262 között működő Zalaudus (Zéland) veszprémi püspök nevéhez köthető. A tatárjárás után IV. Béla rendelkezésére kezdték el

fokozatosan bővíteni. 1260–1270 között a vár még csupán az öregtoronyból, a mai fellegről, az itt található ciszternakútból és az őket körülölelő falakból állt.

Az első nagyobb szabású bővítést a XV. század folyamán, Gatalóczy Mátyás (1440–1457) püspök idejében végezték. A XV. század folyamán hozták létre a vár külső kaputornyát és az innen kiinduló pártázatos, lőréses külső várfalat, mely a fellegről délkeleti sarkáig vezet. Mátyás király halála után Miksa német-

római császár seregei szállták meg a várat, amit Kinizsi Pál 1491-ben visszafoglalt, és átadott ifjabb Vitéz János (1489–1499) veszprémi püspöknek. A század végére már csak kisebb építkezések folytak a várban. Közülük a legjelentősebb a várkapolna kialakítása vagy átalakítása volt.

A török terjeszkedés évtizedeiben komoly szerepet kapott Sümeg vára, hiszen második vonalban védte Magyarországot, illetve Nyugat-Európát. Habár a város többször török

kézre került, a magaslatra épült erődítményt sohasem tudták bevenni. Katonai szerepét a II. Rákóczi Ferenc irányította kuruc szabadságharcban is megtartotta, és 1705-től a felkelők fontos bázisának számított, falai között még löport is gyártottak a harcoló katonaságnak. A várat 1709-ben az osztrák seregek visszafoglalták. 1713-ban megtorlásul és elővigyázatosságból, hadgyakorlat címén az osztrák várórség előbb alaposan megrongálta, majd felgyújtotta a sümegi erősséget, ahogy az ország más várait is. Ettől kezdve a vár két és fél évszázadon át az időjárás viszontagságainak kiszolgáltatva, elhagyottan állt.

1989-ben a Papp család jelentkezett a vár üzemeltetésére. Az első években megkezdtek a romok eltakarítását, az élet-, és balesetveszélyes helyek helyreállítását, majd az Országos Műemlékvédelmi Hivatal engedélyével felújítási munkálatok kezdődtek. A vár tornyai új tetőket kaptak, a gyilokjárók, lépcsők, faszervezetek megújultak, a fedett helyiségekben színvonalas kiállításokat rendeztek be.

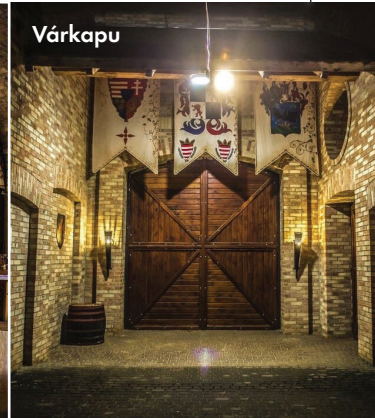

Tarisznyavár

2020-ban kezdődött meg ezután az a nagyszabású felújítás, amelyet a Nemzeti Örökségvédelmi és Fejlesztési Kft. bonyolított le a Nemzeti Várprogram keretében, amelynek során a várban újjáépült az egész keleti szárny a kápolnától egészen a Köves-bástyáig. Érintette a rekonstrukció az első szinten lévő várnagyi házat, a kaszárnyát, a középkori konyhát, a sütőházat és a bognár- és kovácsműhelyt, valamint a Csabi-tornyot, a külső várfalhoz tölgyfából, faszindelyből fedett gyilokjárók készültek. A második szinten pedig a vár történetét bemutató kiállítások, előadások, vetítések várják az érdeklődőket. Az új termek

Sümegi várcsárda

Várkapu

Légi felvétel a várról

Látogatók a várban

kitűnő helyszíneként szolgálnak szemléltető történelemórákhoz, a gyerekek kipróbálhatják az olyan régi mesterségeket, mint például az kő- és fafaragás.

Újonnan nyílt meg a püspöki lakószoba és tanácsterem az öregtoronyban, az alsó szinten látogatható a börtönkiállítás. Ezek mellett megújult a darabontszoba, a bognárműhely pedig korabeli eszközökkel, használati tárgyakkal gazdagodott. A várkápolnába új bútormásolatok készültek, a kapuközben pedig ágyúállások kerültek kialakításra. A vár keleti szárnyában található a korabeli konyha-, éléskamra- és kovácsműhelytárlatok.

Sümeg látnivalói között érdemes figyelmet szentelnünk és alkalmasint meglátogatnunk a püspöki palotát, a Tarisznyavárat, a váristállót, Kisfaludy Sándor szülőházát, a patonai fazekasházat, valamint az Urunk mennybemenetele plébániatemplomot.

RÁKÓCZI-VÁR

A Rákóczi-vár vagy más néven sárospataki vár a magyarországi késő reneszánsz építészet legértékesebb alkotása, Sárospatak kiemelkedő műemléke, amely a hatalmas Rákóczi-birtoknak volt a része. A várban ma az MNM-hez tartozó Rákóczi Múzeum működik. A várkastélyt árok választja el a várkerttől, a külső várfalról gyönyörű panoráma nyílik a Bodrog partjára és a várépületre.

Ez a terület a XI. századtól királyi birtok volt, amelynek központja a Bodrog átkelőhelyénél épült Patak. A korábban Patak nevéhez kötött erődítések nem ezen a helyen álltak. Perényi Péter építi fel itt családjá új székhelyét, miként levelei bizonyítják. A középkori városközpont déli felét vették körül fallal és árokkal. Ennek egyik szegletén rezidenciául ötszintes lakótornyot emeltek. A városfalnak a torony falába bekötött csatlakozásai és a lőrések tanúsítják, hogy a torony a városfallal egy időben és összehangolva épült. A váregyüttest az észak-itáliai Alessandro Vedani terveivel, irányításával, késő reneszánsz stílusban, magyar mesteremberek alakították ki. A román, gótikus faragványtöredékek a korábbi domonkos kolostor és a közeli várkastély maradványai.

A mai várkastélyt és a hozzá kapcsolódó város erődítéseit tehát eredeti alakjukban 1534 és 1542 között Perényi Péter építtette. Ez idő alatt a váruvar keleti oldalán földszintes palotaszárny építésébe fogtak, a félbemaradt munkát Perényi Gábor országbíró fejezte be 1563-ban, és ő építhette a tornyot kívülről körülölelő ötszög elővédbástyát, a *párkányt* is. Halála után Patak a Szepesi Kamara kezelésébe került, 1573-ban zálogbirtokként a Dobó család

kapta, majd Dobó Ferenc halála után az örököséié lett. 1605-ben Bocskai fennhatóságába került, majd 1608-ban örökségüként Lorántffy Mihály lányai vették birtokukba az uradalmat.

1616-ban Lorántffy Zsuzsanna hozományként lett Patak Rákóczi-birtok. Férjével, I. Rákóczi Györggyel együtt jelentős építkezésbe kezdtek, a várkastély keleti szárnyára emeletet húztak, 1628-ban elkészült az új bástya, s meg-

erősítették a templom északi falát is. 1642-től a kastély déli szárnyára is emeletet építettek, 1647-ben pedig elkészült a Lorántffy-loggia. 1656-ban a Vörös toronyra ágyúállással új szintet emeltek magas gúlatetővel, sarkain négy őrtornyocskával. Így Patak lett a Rákóczi-birtok fejedelmi központja és összekötő híd a királyi Magyarország és Erdély között.

1660-tól I. Rákóczi Ferenc és anyja, Báthory Zsófia, 1676-tól II. Rákóczi Ferenc és Julianna a birtokosai a várnak, amelyet azonban 1670-től császári katonaság tartott megszállva. Ennek ellenére Patak a kuruc mozgalmak központja, hiszen Zrínyi Ilona második férjével, Thököly Imrével többször időzött a várban.

1694-ben II. Rákóczi Ferenc feleségével ide költözött, majd 1697-ben, a hegyaljai felkelés idején, rövid időre Tokaji Ferenc felkelőinek kezére került az erősség. 1702-ben a császáriak a külső várat felrobbantották és a Vörös torony egyes részeit megromlalták. 1703-ban foglalták el Patakot Rákóczi kurucok, és ekkor leégett a fényes várkastély. A vezérlő fejedelem 1708-ban ide hívta össze az országgyűlést.

A Rákóczi-szabadságharc leverése után osztrák-német eredetű birtokosok – 1700-tól a Trautsohn, 1808-tól a Bretzenheim és 1875-től a Windisch-Grätz család tulajdona lett, bir-

Lorántffy Zsuzsanna szobra Sárospatakon

tokosai a várkastélyt a XVIII–XIX. században jelentősen átépítették.

A NÖF Nemzeti Várprogram keretében – a Magyar Nemzeti Múzeum és a sárospataki önkormányzat bevonásával – a sárospataki váregyüttes is megújult. Ebbe a fejlesztési tendenciába illeszkedett a várkert területén, részben a XX. századi raktárépületek helyén felépült új *Rákóczi-látványtár* épületegyüttese, amely belső átriumos kialakításban készült, nagy méretű fedett földszinti teraszokkal. A teraszok közvetlen kapcsolattal rendelkeznek a restaurátori műhelyekkel, biztosítva ezzel a nyári időszakban a kitelepülést.

Az előtérből nyílik a földszinti bútorraktár, valamint a restaurátoroknak kialakított technológiai terület. A pincésinten került elhelyezésre a kőraktár, valamint a múzeumi installációs raktár. Szintén itt kapott helyet az épület elektromos és épületgépészeti helyiségcsoportja. Az emeleti szinten üveg, kerámia műtárgyak,

néprajzi bútorok és textíliák számára kiépített raktárak működnek, amelyek a rendszeresen tartott, tematikus kiállításokat szolgálják. Az épület – építészeti megjelenésben – követi a korábban kialakított épületeket, valamint illeszkedik a vár műemléki épületegyütteséhez.

II. Rákóczi Ferenc nevéhez fűződik a trinitárius szerzetesek letelepítése. A szabadságharc bukása után valósult meg a fejedelem terve, amikor is 1727-ben a szerzetesek hozzáláthattak rendházuk felépítéséhez. Az építkezés 1734-ben fejeződött be. 1783-ban azonban II. József a trinitáriusok rendjét is feloszlatta. A kolostor berendezése részben a vártemplomba, részben Károlyfalvára került. Az épület déli szárnyában volt a templom, a délkeleti sarkon a kápolna, efölött pedig oratórium helyezkedett el. A templomhoz kapcsolódó egyemeletes kolostorépületben a földszinten ebédlő, konyha és éléskamra kapott helyet. A műemléki helyreállítás visszaállította az eredeti alaprajzi elrendezést.

Sárospataki Református Kollégium

Várbelső-entériőr

Várfalmaradványok

Részlet a kiállításból

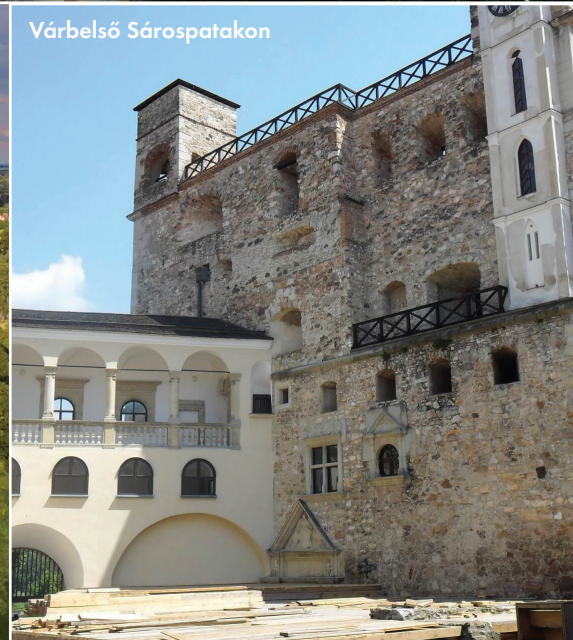

A Loránffy-szárny Sárospatakon

A Rákóczi-vár látképe

Várbelső Sárospatakon

EGRI VÁR

Az egri vár fontos helyszíne magyar történelmünknek: 1552-ben itt verte vissza Dobó István az Ahmed vezír által vezetett, mintegy harmincszoros túlerőben lévő szultáni sereget.

De Egert már Szent István királyunk a tíz püspökség egyikének székhelyévé tette, az első, mára már elpusztult székesegyház a várhegyen állt, körülötte építették meg a város történelmi magját. A legenda szerint Szent István a várral szemközti, Királyszéke nevű dombról személyesen szemlélte meg a székesegyház építésének munkálatait.

Eger vár ostroma, Vízkelety Béla festménye

Az államalapítás idején egy udvarház és kápolna épült az Eger-patak fölél magasodó domb tetejére. Az udvarház még a század folyamán lakótoronnyal bővült. A XI. század második felében ide költözött be Liduinus, a terület püspöke, miután korábbi székhelyét, Bihar várát előbb a besenyők, majd a kunok elpusztították. A XI–XII. század fordulóján kezdtek hozzá a román stílusú székesegyház, püspöki kápolna és palota építéséhez a királyi udvarház mellett. A katedrális és a káptalani kerengő, valamint a püspöki palota épületegyüttese száz év alatt, Katapán püspök korára készült el. Már a befejezett templomban

temették el 1204-ben az Egerben elhunyt Imre királyt. A XIII. század elején a székesegyháztól és kerengőjétől nyugatra felépült a négyzetes alaprajzú püspökvár.

A tatárjárás során az egri püspöki központ súlyos károkat szenvedett. A katedrális és a püspökvár újjáépítését Lampert püspök kezdte meg a XIII. század második felében és a XIV. század elején utódai fejezték be. A vár északnyugati sarkába püspöki lakótorony épült. A XIV. század közepén Dörögdi Miklós püspök kibővítette a székesegyházat a nyugati toronypárral és a gótikus, kápolnakeresztű szentélyvel. A várban új palotákat emelt, és az egész dombot egy hosszú kőfallal övezte, amely már a püspöki központ körül épült városrésznek is védelmet biztosított. A XV. század első felében Rozgonyi Péter püspök a székesegyháznak a tatárjárás idején elpusztult vagy megsérült kápolnáit építtette újjá. A XV. század közepén dúló polgárháború harcaiban a székesegyház és a vár is megsérült. A károkat hamarosan kijavították, és Mátyás király uralkodása alatt Beckensloer János püspök teljesen újjáépítette a püspöki palotát, Nagylucei Orbán, Bakócz Tamás és Estei Hippolit püspök pedig egy új késő gó-

tikus szentélyt építettek a székesegyházhoz. Időközben a vár erősítéseit is korszerűsítették, bővítették.

A mohácsi csatát követő polgárháború idején újabb erősítéses munkák indultak, főleg a vár keleti oldalán. Buda 1541. évi eleste után Perényi Péter csapatával rajtaütött a várórségen és elfoglalta a várat. Az ostrom során tűz ütött ki, amely elhamvasztotta a székesegyház és a paloták tetőzetét és a várban álló házak nagy részét. A tűzvész után Perényi várna-

Gárdonyi Géza portréja az irodalomtörténeti kiállításon

gya, Varkoch Tamás Alessandro Vedani építőmesterrel hozzáfogott a vár erődítményei modernizálásához. Perényi Péter 1548-ban adta vissza a várat Oláh Miklós püspöknek és Ferdinánd királynak, Dobó Istvánt nevezték ki az erődítmény élére, aki helyreállította az 1541-es tűzvész okozta károkat, és folytatta a védőművek kiépítését. E munkáknak is köszönhető, hogy 1552-ben a védők eredményesen szállhattak szembe a török túlerővel. A történetet a kor híres krónikása, Tinódi Lantos Sebestyén már pár hónappal az ostrom után versbe foglalta, egész Európában elterjedt a híre a hősi helytállásnak.

Az ostrom utáni években lázas munka folyt a vár helyreállításán: a várfalakat újjáépítették és megerősítették, valamint új bástyák és belső épületek készültek. 1569-től a várépítkezés irányítását Ottavio Baldigara hadmérnök vette át, korszerű erőd terveit készítette el, amely azonban csak részlegesen valósult meg.

1596-ban a török szultán serege bevette az egri várat. Az ostromban a bástyák súlyos károkat szenvedtek, amelyeket a törököknek csak évtizedekkel később sikerült helyreállítaniuk. Az egri vár birtokában a hódítók új vilajetet szerveztek, amely a hódoltság egyik legjelentősebb tartománya lett.

Légi felvétel a várról

Enteriőrök a kiállításból

Egri csillagok, Sinkovits Imre Dobó Istvántként Várkonyi filmjében

Fegyverek a kiállításon

Eger vára

A keresztény csapatoknak 1687-ben sikerült kiűzniük a törököket. A védőművek ekkor már menthetetlenül elavultnak számítottak. 1702-ben a külső várat le is bontották. A megmaradt belső vár katonai jelentőségre utoljára a következő évben kitört Rákóczi-szabadságharc idején tett szert. Az erősség kétszer cserélt gazdát: 1705-ben a kurucok foglalták el a várat, a császáriak csak 1710-ben szerezték vissza tőlük.

1883-tól, a katonaság kiköltözése után a püspökség hozzáfogott a várfalak és a bástyák, valamint a belső épületek, köztük a székesegyház és a paloták lerombolásához. A pusztításnak csak Pyrker János érsek vetett véget, aki elsőként figyelt fel a vár történelmi értékeire. Az első régészeti feltárássra csak az 1860-as években került

sor, de a munka elakadt, miután a várat az egyház újra átadta a katonaságnak. A középkori püspökvár és a kora újkori erőd maradványait jobbára tehát a XX. századi régészeti kutatások nyomán ismerhetjük.

Mára – a NÖF Nemzeti Várprogramjának köszönhetően – végbement az egri műemlékegyüttes felújítása. A Dobó István Vármúzeum megalakulása óta nagy gondot fordít annak ápolására és megismertetésére. Kisfilmekben mutatják be az egri vár és a várban látható középkori katedrális építésének történetét, az egri püspökvár életét és azt, hogyan alakult át az egri vár végvárrá, és miként készültek a török seregek ostromára.

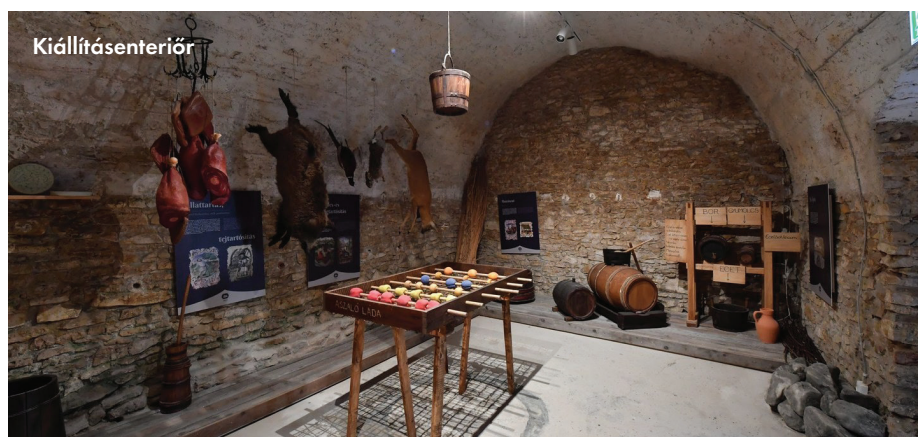
A vármúzeum legértékesebb darabjai Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényének töredékes kézírata, a titkosírástól naplók és a levelezése. A Gárdonyi Géza Emlékház állandó kiállítása pedig az író hagyatékából építkezik. Az előszoba könyvszekrényeiben Gárdonyi könyvei, folyóirat- és zeneműgyűjteménye található. Gárdonyi nemcsak író volt, hanem műkedvelő festő is, az emlékház több szobáját is az általa festett reprodukciók és festmények díszítik. Dolgozószobájában közel ötezer kötetes könyvtára, íróasztala, bőr ülőgarnitúrája, pipatóriuma kapott helyet.

KINIZSI-VÁR

A Balaton-felvidék lankái között, Nagyvázsonyban rejtőzik az a középkorban épült, négyszögletű lakótornyos Kinizsi-vár, mely nevét a minden csatáját győztesen megvívó törökverő Kinizsi Pálról, Mátyás király legendás hadvezérééről kapta. Maga a község Veszprém és Tapolca között, a Vázsonyi-séd (patak) mentén fekszik. A NÖF Nemzeti Várprogramja révén megújult vár történetét megelevenítő kiállításokkal és rendezvényekkel csábítja az érdeklődőket.

A Nagyvázsonyban található Kinizsi-vár a szokásoktól eltérően nem dombtetőre, hanem az ófalú házaik alá épült. A hely kiválasztásában valószínűleg szerepet játszott, hogy fontos kereskedelmi útvonal ágazott itt el. A terület legfőbb előnye azonban az a bővizű forrás volt, mely a vizesárkot táplálta, illetve ivóvizet biztosított a várvédőknek ostrom idején is. A vár történetében olvashatjuk, hogy építtetője a Szolnok megyében jelentős birtokokkal rendelkező Veszényi (Veseni) család, amelynek tagjai a XIV–XV. század fordulóján építették fel udvarházukat. A család kihalását követően a birtokot 1472-ben Mátyás király az egyik letehetősebb hadvezérének, Kinizsi Pálnak adományozta a hadjárataiban tanúsított vitézségéért. Kinizsi a XV. sz. második felében az erődítményt külső tornyos védőfalakkal, palotaszármánnyal és kápolnával egészítette ki. Nevéhez fűződik a falu határában található pálos kolostor is, hiszen a barátokat a fekete sereg híres vezére telepítette Nagyvázsonyba. Ugyancsak Kinizsi építtette át, újjáépítette fel a falu északi határában álló, Árpád-kori Szent István-

templomot. A törökök 1663-ban felgyújtották a várat, a Rákóczi-szabadságharc után pedig elvesztette jelentőségét.

A Kinizsi-vár különlegességét a hazai várak között az adja, hogy hatszintes lakótornya gyakorlatilag teljes épségben megmaradt. Ez az egyetlen XV. századi világi épület az országban, amely ép belső terekkel rendelkezik, és soha nem vált rommá, mindvégig használatban maradt. A felújított vár nagyszerű belső udvar-

ral rendelkezik, az erődítménybe a rondella kapuján át jutunk be, ahol a patkó alakú bástya gyilokjárójára lehet felsétálni.

Kinizsi Pál nevét 1467-ben említik először Mátyás király egyik rendeletében, Máramaros vármegye ispánjaként. Apja a történet szerint Bihar vármegyei molnár volt, a család eredeti, szerb neve Brankovics. Kinizsi Pál Magyar Balázs egyik alvezéréként tűnt fel 1468-ban, a morvaországi hadjáratban. 1472-ben hűségéért

megkapta a Budáról Itáliába vezető út mentén fekvő Vázsony várát, a hozzá tartozó birtokokkal. A Kinizsi-várát ezt követően palotával, barbakánszerű kapuvédőművel egészítette ki. 1480 körül feleségül vette Magyar Balázs lányát, Benignát.

Kinizsi Báthory István erdélyi vajdával együtt 1479. október 13-án Kenyérmezőnél hatalmas győzelmet aratott a török sereg felett. 1481-ben Mátyás király a déli végek védelmével bízta meg, és 1482-ben Szendrőnél is győzelmet aratott az ellenséges hadsereg felett. Mátyás halála után Kinizsi Corvin János ellen fordult, II. Ulászló király mellé állt. 1490-ben I. Miksa német-római császár elfoglalta Nagyvázsont, de azt a következő évben Kinizsi visszafoglalta. 1494-ben megmentette Nándorfehérvárt az árulástól: az áruló katonákat, akik pénzért át akarták adni az erődítményt az ellenséges seregnek, iszonyú kínzások közepette végeztette ki. Betört Szerbiába és Bulgáriába is, majd végül Szendrő ostrománál életét vesztette.

A vár kápolnájában látható az őt ábrázoló faragott szarkofág, holttestét eredetileg ebben

helyezték el az általa alapított pálos kolostorban. 1708-ban sírját feldúlták, elvitték sodronyos páncélingét, sisakját és kétélű pallosát, amelyek később a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába kerültek. A vár előtti téren áll Kinizsi Pál bronzból készült lovas szobra, a Kinizsi utca és a Vár utca sarkán pedig maig tábla őrzi emlékét.

Kinizsi halála után minden vagyona, így a vára is Benignára szállt, aki a gyászév letelte után feleségül ment Horváth Márkhoz. A fiatal udvari nemes politikai karrierje a házasságnak köszönhetően meredeken ívelt felfelé: előbb budai várnagy, majd horvát–dalmát bán lett. A várat Benigna vele bővítette tovább reneszánsz stílusban, illetve közösen fejezték be a közeli, Kinizsi alapította pálos kolostor építkezéseit. A vár fénykora a házaspár történetével együtt valójában véget is ért.

Nagyvázsony települése a török korban elpusztult, később német és magyar családokkal települt és éledt újjá a birtokos Zichy családnak köszönhetően. A Zichyek 1945-ig éltek Vázsonyban, kastélyuk ma szállodaként működik.

A község híres református lelkésze volt a költő Édes Gergely. Barátja, Csokonai Vitéz Mihály 1798-ban nála töltött több hónapot, aminek emlékét tábla őrzi. Egyes kutatások szerint Csokonai itt értesült arról, hogy szerelme, Lilla férjhez ment Komáromban. Az elkeseredett poéta a legenda szerint az Édes Gergellyel megejtett borozgatás után a pincében: „ott hagy csapot s papot”, és Komáromba indult – a szólás is innen ered. Látványos a faluban 1825-ben épült Szabadtéri Néprajzi Múzeum, messze környéken egyedülálló a Postamúzeum és a ma is üzemelő Váracsárda.

Az eredeti térhatás helyreállítása, a szűk udvart övező magas, gótikus loggia meghökkenítő, izgalmas térélményben részesít – a vár egykori hangulatának visszaidézésében fontos szerepet játszott ennek rekonstrukciója. A palotaszárny földszinti és emeleti termeiben látható kiállításon végigkísérhetjük az erősség építéstörténetén kívül Kinizsi Pál életét és a törökverő hős nagy csatáit is. Az egykori lakók és a török kor végvári katonaságának mindennapi életét mutatják be a lakótoronyban kialakított középkori enteriőrrekonstrukciók.

Kinizsi-vár

Kinizsi szobra

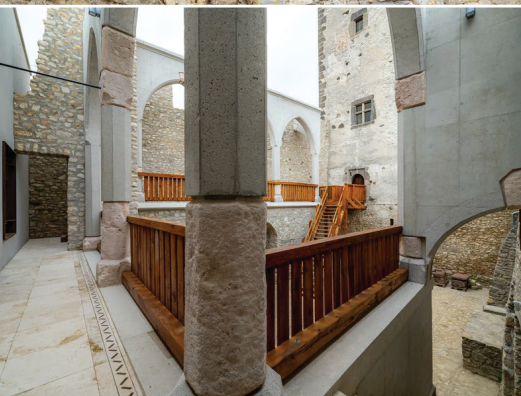
Kiállítás a Kinizsi-várban

Kinizsi Pál

Nagyvázsonyi látkép a várral

MOSONMAGYARÓ- VÁRI VÁR

A város a Dunántúl északi részén, a Kisalföldön, az osztrák és a szlovák határ közelében, a Mosoni-Duna és a Lajta találkozásánál fekszik. Két egykori város, a dunai Moson és a kereskedelmi útvonal mentén fekvő Magyaróvár egyesülésével jött létre. Vára – a mosonmagyaróvári vár – középkori eredetű, épségben megmaradt várunk.

Moson középkori várai a Fertő tó vidékén a régészeti feltárások szerint jelentős katonai szerepet kaptak. A felújított várat a NÖF Nemzeti Várprogramja 2021 nyarán adta át a nagyközönségnek.

A korai várat egy – a napjainkban Királydombnak nevezett – alacsony kiemelkedésen létesítette István király. Az országosan ismert ispánsági várakhoz hasonlóan a mosoni is facölöpökből rekeszes szerkezetűre készített és földdel töltött falakból állt, belső udvarán a vármegyei szervezet lakóházaival. Rövid történetéről elmondható, hogy irányító szerepét a tatárjárás utáni időszakban már kőből emelt magánföldesúri erősség vette át. A XIV. század elején a Kőszegi nemzetség foglalta el, tőlük Anjou Károly király serege vette vissza. A középkorban több birtokos váltotta egymást, köztük a Lackfi bárók. Fokozatosan bővítették falait és épületeit, mindenkor a tulajdonos elképzeléseinek megfelelően, de a XVI. századtól már a gyorsan előrenyomuló török hadak miatt a török elleni védekezés került az építkezések homlokterébe. 1529-ben a Habsburg-hadvezetés feladta a környéket, de a sikeres bécsi védekezés után belátták, hogy az osztrák tartományok érdekében létszükséglet ütközővezetetté alakítása. Itáliai hadmérnök

tervei szerint ágyúbástyás övvel kerítették körbe a középkori vármagot, ugyanekkor oltalmazták falóval a várost is, és árkaiba vezették a közeli Mosoni-Duna vizét.

1605-ben Bocskai István hajdúi nem bologultak az erődítménnyel, ellenben 1619-ben Bethlen Gábor erdélyi fejedelem serege előtt ágyúlövés nélkül kaput nyitott megretent helyőrsége. Ugyanígy tettek 1683-ban is, amikor a Bécs városának ostromára vonuló Kara Musztafa – török nagyvezír – óriási hadai előtt kapitulált a többi dunántúli végvárral együtt. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején ez a terület szilárdan a császári hadvezetés ellenőrzése alatt maradt.

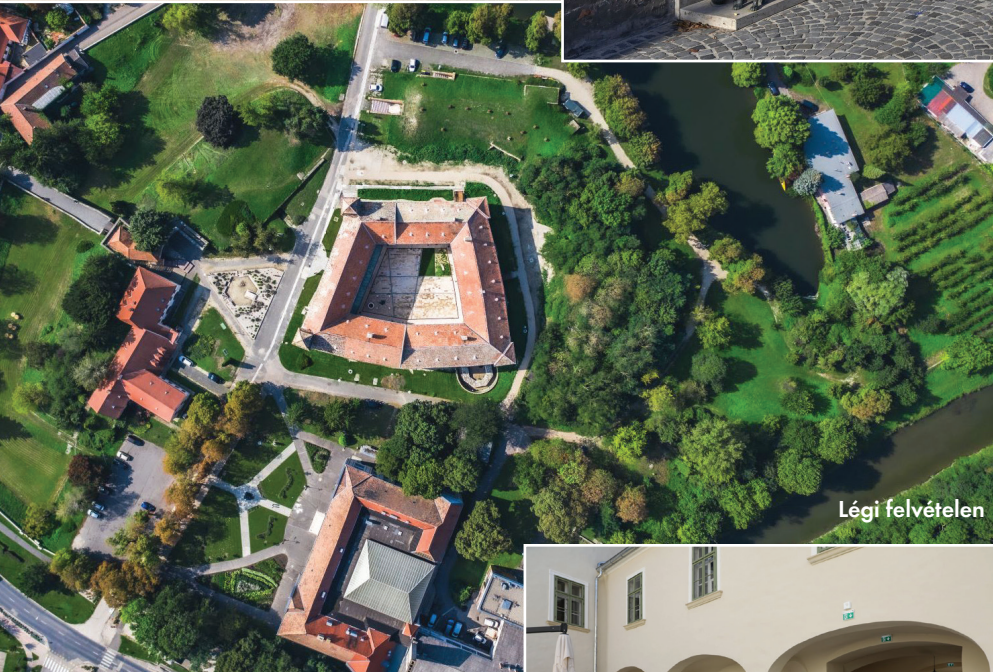
A császári udvarhoz tartozó várkastélyt és a magyaróvári uradalmat 1766-ban Mária Terézia lányának, Mária Krisztinának adományozta. 1818-ban az épület megkapta mai formáját, nyolc év alatt megépítésre került a második emelete. A XVIII. században katonai jelentőségét elveszítvén a virágzó település körüli védőműveket lebontották. A belső vár-

A megújult vár

A vár bejárata Fekete István szobrával

Légi felvételen

A tűzoltómúzeumban

A várbelső képei

ban azonban Mária Krisztina főhercegnő férje, Albert Kázmér szász-tescheni herceg alapította meg a jelenleg is az épületben működő egyetemi kar jogelődjét a Magyaróvári Gazdasági Magántanintézetet. Ennek jogutódja a Nyugatmagyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kara, így a sok évszázados történelmi viharokat látott falak között jelenleg fiatalok százait tanítják.

Röviden a vár történetéről még mondjuk el, hogy 1953-ban műemléki védelmet kapott, 1960-ban felújították, majd az 1973-tól öt éven át zajló régészeti feltárás és falkutatás után 1980-ban történt meg műemléki helyreállítás. 1997-ben kiemelten védett műemlék-státuszt kapott. A vár szervesen kapcsolódik Mosonmagyaróvár történetéhez. Elmondható, hogy Győr-Moson-Sopron vármegyében az egyetlen olyan vár, amely a közfelfogásban elterjedt vár fogalmához jelenlegi állapotában a legközelebb áll.

Más városokhoz hasonlóan Magyaróváron is a XIX. század első harmadától kezdődött meg a városfalak és védműveik lebontása, azonban a vár körül erre csak részben került sor, így ezek a mai napig jól láthatóak. Ennek is betudhatóan a vár épülete Magyaróvár, majd Mosonmagyaróvár város egyik legjobban beazonosítható szimbólumává vált.

Egyedivé teszi a várat az is, hogy a közel kétszáz éves tudományos és felsőoktatási tevékenység mára elválaszthatatlanná vált a vár történetétől. Magyaróvárnak, majd Mosonmagyaróvárnak is jelentős rangot adott kulturális szempontból az egyetemi városi lét és az egyetemi polgárok jelenléte, szerepvállalása a település és tágabb környéke történelmi sorsának alakításában az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményeitől kezdve, a világháborúk hősi halott hallgatóin és oktatóin át egészen az 1956-os forradalom eseményiben való részvételig és a jelenkor közös egyetemi kari és városi eseményeiig.

A múzeumi munka során többféle kiállítás került megrendezésre. A vártörténelmi kiállítás az épület történelmi múltján túl a középkori paraszti és katonai, váruadalmi élet bemutatására vállalkozik. Az intézménytörténelmi kiállítás a legnevesebb diákok és tanárok alakját idézi fel, közöttük például Fekete István íróét. A mezőgazdaság-történelmi kiállítás révén pedig a kézbe vehető eszközök segítségével közelebb kerülhetnek a látogatók a gazdászok tevékenységéhez.

FÜZÉRI VÁR

A vár Füzér mellett, egy meredek vulkáni kúpon áll. Maga a várhegy Magyarország természeti csodáinak egyike a Zemplén-hegység keleti részén. A magas hegyen épült várak szerepe a XV. század végétől fokozatosan átalakult. Lakóhelyként egyre kevésbé voltak használatban, inkább börtönök, katonai létesítmények maradtak. A korszakban ez volt Füzér várának szerepe is. A vár messziről uralkodik a tájon hófehér falaival.

A vár első írásos említése 1264-ből származik, a feltételezések szerint az Árpád nemzetség építtette az Árpád-korban. Füzér vára a legkorábbi földesúri magánkövarak egyike volt. A költséges kővárépítést kevés nagybirtokos engedhette meg magának, az Árpád nemzetségnek azonban ez módjában állhatott. A XIII. század második felében a várhoz tartozó birtok már szinte az egész Hegyközt magába foglalta, tizenegy faluval együtt.

A vár a tatárjárás évei alatt királyi kézben volt. IV. Béla 1262–1263 körül lányának, Árpád-házi Anna macsói hercegnének adományozta Füzért és a hozzá tartozó uradalmat. Nem sokkal később, 1264-ben a Béla király hatalma ellen felkelő fia, István herceg a királyhoz hű Anna számos birtokát, közte a várat is elfoglalta. E konfliktus kapcsán született az az 1264-es pápai intés, amelyben IV. Orbán pápa felszólította Istvánt a vár visszaadására – ebben a dokumentumban szerepel a vár első írásos említése. Egy másik, 1270-es oklevélből kiderül, hogy a pápai felszólítás ellenére István nem adta fel a várat. A király megpróbálta ostrommal bevenni, de István várnagya, a Rosd nemzetségbeli Endre fia Mihály visszaverte a támadást. Végül 1270-

Nádasdy Ferenc és Báthory Erzsébet képe a kiállításon

ben V. István jutalmul neki adományozta Füzér várát. A családnak azonban nem voltak fiú utódai, így Mihály birtokai 1285-ben örökös nélkül maradtak.

1320-tól azonban ismét királyi vár, egészen 1382-ig, amikor Zsigmond király Perényi Miklósnak és testvéreinek adományozta. A Perényi család birtoklása ettől fogva szinte folyamatos, egészen annak férfiági magvaszakadtáig. A családdal kapcsolatban említést érdemel Perényi Péter koronaőr, aki I. János király koronázása után Füzérre vitte a koronát. Kalandos élete, részvétele a királytalan gyűléseken, pártváltása, egyik országos főkapitánnyá választása, majd Pest 1542. évi sikertelen ostromát követően fogsága talán érdekes, bár nem egyedi színfoltja a magyar történelemnek.

Perényi Péter másik fia, Gábor élete egyenesen bizarrnak mondható. 1560-ban hazahívatta Balsarits Vítus Jánost, aki háziorvosa lett, és akivel lassan ható méreggel megmérgeztette feleségét, Országh Ilonát. Ezt azért követelte a medikustól, mivel féltékeny volt nejeire, és nem akarta, hogy „halála után másé legyen”. Megmérgeztette Semsey Istvánt is, akiről úgy vélte, hogy szerelemre gyúlt a felesége iránt. Amikor harmincnégy éves korában a köszvénytől gyötörve meghalt, nem maradt utána

fiúörökös. A magas hivatalokért cserébe abban állapodott meg a királlyal, hogy fiú utód nélkül az uralkodóra fog szállni vagyona, így Füzér is.

1568-ban, hosszú pereskedések után, végül Miksa király Báthori Miklósnak és Györgynek adományozta Füzér várát és tartományát. 1605-ben Báthori Erzsébet és gyermekei örökölték a várat. Ezt követően hol a Nádasdyak, hol a Rákócziak kezén volt. 1670-től a Magyar Kamara vette kézbe, 1676-ban végül Strassoldo Feldobrist, nehogy ellenséges kézre kerüljön, több környékbeli várral együtt Füzért is kiürítette, és lerontatta a falait. A várat a közhiedlemmel ellentétben valószínűleg nem robbantották fel. Valószínűbb, hogy csak a későbbi, hadászati szempontból fontos bővítvényeket, például az ágyúbástyákat rombolták le, továbbá felgyújtották a tető faszervezetét, így lakhatatlanná téve az épületeket. Füzér vára ezzel megszűnt a tartomány központjának lenni.

Az Árpád-korban az Alsóvárat még csak faszervezetű sánc és árok vette körül. Az Alsóvár kőfala 1530-ban épült fel, és kőépületek álltak benne, melyek a kőfallal együtt épülhettek. Az Alsóvárból a várig lépcső vezetett. A Felsővár udvarába egy óratoronyként is funkcionáló kaputornyon keresztül lehetett bejutni. Az udvart jobb oldalról a várfalhoz épült gazdasági épületek szegélyezték. A Felsővár többi része a várkapolna, melyet a külső falakhoz építettek, és a palotaszárny, mely két részre, női és férfi szárnyra volt osztva.

A Felsővár épületegyüttesének 2015-ben befejeződött rekonstrukciója során a várrom ötven százaléka a korszerű technológiáknak köszönhetően felújult. Ennek során főként Füzér várának infrastruktúrája újult meg, látogatói sétányok, utak épültek, lehetővé téve a meredek sziklakúpon álló vár könnyebb gyalogos megközelítését is. A NÖF Nemzeti Várprogram munkálatai pedig, amelyek 2023 nyarán zárultak le, a füzéri vár és környéke turisztikai fejlődését tették lehetővé. Mindezek fenntartását a Füzéri Várgondnokság biztosítja.

Az füzéri vár épületegyüttesében kiállítások láthatók a feltárt leletekről, a várvédők életéről és a középkori Füzerről. A vár része a késő gótikus templom is, amelyről 1520-ban tesznek először említést.

DIÓSGYÖRI VÁR

A diósgyöri vár középkori vár a történelmi Diósgyőr városában, amely ma Miskolc egyik városrésze. A vár falai a Szinva-patak völgyéből kiemelkedő szikladombra épültek. Anonymus, a XIII. századi névtelen krónikás említi, hogy itt már a honfoglalás idején állt egy földvár, amelyet 1241 körül, a tatárjárás idején pusztíthattak el. A mai, gótikus vár a tatárjárás után épült, fénykorát Nagy Lajos uralkodása alatt élte, lovagterme a legnagyobb volt Európában.

A terület az ősidők óta lakott volt: a Várhegy barlangjában az őskőkorból készült kőeszközökre és állatsontokra bukkantak, a vár dombján pedig bronz- és vaskori település nyomaira. Anonymus feljegyzésében a Diósgyőr nevet még Győr formájában használja: „... miután Árpád fejedelem seregével elhagyta Szerencset (...) Bors apjának, Böngérnek adományozta a Tapolca vizétől a Sajó folyóig terjedő földet, amely területnek Miskolc a neve, valamint azt a várost, amelyet Győrnek hívnak.”

A jelenleg álló várat valószínűleg IV. Béla várépítési kezdeményezése után építette az Ákos nembeli Ernye bán. IV. Béla király a tatárjárás után kedvelt hívének, Ernye bánnak adományozta a helyet, és Ernye bán fia, István nádor volt az első – két kerek toronnyal ellátott – kövár építtetője.

A lovagkirályként emlegetett Nagy Lajos (1325–1382) 1364-ben nagy birtokrészt csatolt a várhoz, a nemzeti várhoz pedig itáliai és dél-francia mintára pompás, négy saroktoronyos, gótikus várkastélyt építtetett. A falakat körülölelő vizesárok, négy hatalmas, bevehetetlennek látszó toronnyal, a tornyokat összekötő emeletes lakosztályokkal, valamint a korabeli Közép-Európa legnagyobb lovag-

termével Diósgyőr vára az ország legszebb és legpompázatosabb erődítménye volt.

Buda, Visegrád és Zólyom mellett Diósgyőr királyi székhelyként akkoriban vált jelentőssé, amikor Lajos a lengyel királyi trónt is elfoglalta. A vadban gazdag bükk erdő szélén fekvő várkastély évente több hónapon át Lajos király kedvenc tartózkodási helyeként szolgált, ahová saját udvartartásával együtt gyakran elkísérte a két királyné is, édesanyja és hitvese. Lengyel királlyá való koronázását is Diósgyőrben ünnepelte Nagy Lajos. A diósgyöri vár falai között

olyan fontos politikai események is zajlottak, mint 1381-ben a király velencei háborúit lezáró torinói (torinói) béke ratifikálása. A béke külön rendelkezéseként Velence arra is kötelezte magát, hogy függősége jeléül ünnepnapokon a Szent Márk téren felvonja a magyar király lobogóját. A bükk vadászatok fénykora szintén erre az időszakra tehető. Nagy Lajos idejében szarvas, őz és vaddisznó mellett medve és bölény is élt a bükk rengetegben. A várban tartózkodó fényűző udvartartás ellátását nagyszámú vadász, solymász, íjász és pecér (kutyavezető) segítette.

A vár lovagterme

Lajos király halála után Diósgyőr a továbbiakban a királynék javadalma volt. A mohácsi csatavesztésig (1526) hat királyné – köztük Mátyás felesége, Beatrix – jegyajándékba kapott vidéki rezidenciájaként szolgált: ezért is emlegették akkoriban Diósgyőr várát a királynék jegyruhájaként. Mátyás király és Aragóniai Beatrix idejében tovább folyt a vár reneszánsz stílusban való díszítése. Utolsóként Habsburg Mária, II. Lajos (1516–1526) felesége volt királynéi birtokosa a várnak.

A mohácsi csatavesztés után a vár zálogos birtokosok kezére került. Balassa Zsigmond

A diósgyőri várudvar

Várbelső ma

Légi felvételen

Nagy Lajos király szobra a vár előtt

birtoklása idején még történtek erődítési munkálatok, de hamarosan utolérte a háromszáz éven át tartó pusztulás. A XIX. századi festmények, fotográfiák már csak romokat mutatnak, a táj csodálatos szépsége azonban mit sem változott. A diósgyőri naplemente ihlette a tornyok alatt megpihenő Petőfi Sándort *Alkony* című verse megírására.

Több nekibuzdulás után, 1962-ben Czeglédy Ilona régész vezetésével kezdődött az a tíz éven át tartó feltárás, amelynek eredményeként rom állapotában került konzerválásra a diósgyőri vár. A kulturális fejlesztés során arra vállalkoztak,

hogy a vár teljes épületrészeit rekonstruálják. A műemlékvédelemben úttörőnek számító vállalkozásnak az volt a célja, hogy a vár minél többet eláruljon a történelméről, azokról az uralkodókról, eseményekről, emberi sorsokról, amelyek falaihoz kötődnek. A projekt emellett magában foglalta a Lovagi tornák tere és a hozzá kapcsolódó Vásárter kialakítását, valamint a lillafüredi függőkert felújítását, új ténykedésekkel való kiegészítést is. A felújított diósgyőri vár átadására 2014 augusztusában került sor, egy évvel később pedig a lovas hagyományörzők és sportesemények is birtokba vehették a Lovagi tornák terét és a Vásárteret. Ezzel a vár újra megtelt élettel. Korhű berendezési tárgyak, jelmezes animátorok, történelmi játékok, hagyományörző programok és a modern eszközök is segítik az időutazást olyan korokba, amelyek titkokat és érdekességeket rejtnek.

Ezután következett 2021-től a NÖF Nemzeti Várprogram vállalkozása, turisztikai fejlesztésekkel gazdagodó, kiállításokkal bővülő várat szánva a látogatóknak. Részben forráshiány (bár a kormány eleddig 16 milliárd forintot fordított a felújításra), részben a torony és a bástyák statikai megerősítésének nehézségei miatt az építkezés időközben elakadt, de ez év elején a munkálatok újra beindultak. A vár megújítási terve három részből áll: a belső vár területén zajló bástyamegerősítés, új külső teraszok kialakítása, valamint a várfal mentén végigjárható séfány. A vár tervezett újdonsága a királyné kertje, ahol a látogatók középkori gyógynövényekkel és gyógymódokkal ismerkedhetnek meg.

Enteriőr a kiállításból

NÁDASDY-VÁR

Sárvár városa a Nyugat-Dunántúlon, Vas vármegyében fekszik a Rába partján, a Kemeneshátnál. 2016-ban az Európai Reformáció Városa tiszteletbeli címmel tüntették ki. Sárvár híres épülete a központjába álló Nádasy-vár. A megújult Nádasy-vár falai között ma élénk kulturális élet zajlik, országos hírű eseményekkel.

A vár története a XIII. századra nyúlik vissza, amikor is először említik dokumentumok. A ma álló Nádasy-vár őse ekkor épülhetett. Eredetileg királyi birtok lehetett, 1390-ben a Kanizsaiak tulajdonába került, tőlük pedig 1534-ben házasság révén jutott a Nádasy család birtokába. 1424-től ugyanis Kanizsai-birtok volt, majd Kanizsai Orsolya férje, Nádasy Tamás kapta meg. Ők alakították át a várat a mai, reneszánsz stílusban. Az átalakítások először védhetőségi, majd kényelmi alapon történtek. Az ötszög alakú belső udvart körülvevő várkastély a késő reneszánsz hazai építészet jellegzetes példája. A vár a család hatalmának szimbóluma volt, és Nádasy Ferenc, a *fekete bég* idején élte fénykorát.

A házasságkötés után Sárvár lett a központja a szépen gyarapodó Nádasy család uradalmának, ahol Orsolya asszony, a művelt nagyszony intézte férje, Nádasy Tamás hadvezér és az ország nádora távolléteiben a gazdasági ügyeket is. A török rablóportyák elleni védelem gyanánt fokozatosan kiépítették a sárvári véghelyet. Fiuk, a török hódítók által „erős fekete bégnek” nevezett Nádasy Ferenc, a XVI. század végén vitéz serevezérként sokszor vitte győzelemre a magyar végváriakat a török hódoltság területére behatolva. Halála után özvegye, Báthory Erzsébet is lakott a vár falai között, őt 1610-ben a felvidéki Csejte várkastélyában Thurzó György nádorispán parancsára elfogták, és haláláig várfogságban tartották.

A XVII. században Sárvár uradalmi központjában hatalmas vagyon halmozódott fel, amelynek földesura az országbírói hivatal

Légi felvételen

viselő Nádasy Ferenc volt. A főnemes azonban belekeveredett a Habsburg császári ház elleni Wesselényi-féle összeesküvésbe, melynek napvilágra kerülése után a bosszú nem maradt el. Ferenc országbíró társaival együtt lefejezték, óriási birtokait elkobozták. Sárvárt a hozzá tartozó jobbágyszabakkal együtt gróf Draskovich Miklós vásárolta meg. A Rákóczi-szabadságharcban rövid ideig uralták a felkelők, majd az Esterházy főnemesi familia

szerezte meg. Utóbb a Wittelsbach család birtokolta 1945-ig.

Ki kell emelnünk annak fontosságát, hogy a humanista műveltségű Nádasy Tamás az ország egyik kulturális központját hozta létre Sárváron. 1534-ben iskolát alapított, ami még a reformáció kiváló személyiségének, Philipp Melanchtonnak az elismerését is kivívta. A földesúr 1537-ben nyomdát is létesített, amelynek négy kiadványa ismert. A nyomda első fennma-

radt terméke az iskola tanítómestere, Sylvester János által írt latin–magyar nyelvtankönyv, a *Grammatica Hungarolatina* (1539) volt. A Sylvester János által magyar nyelvre fordított Új Testamentum pedig 1541 januárjában jelent meg a sárvári újszizeti nyomdában. Ez a mű volt a hazánkban nyomtatott első magyar nyelvű könyv. Az Újszövetség kiadásának a nyomdai munkálatait az első képzett magyar nyomdász, Abádi Benedek végezte. Az egyedülálló műkincsgyűjtemény egy része ma is látható Sárváron, a Nádasdy Kulturális Központban.

A Nádasdy-vár fő látványosságának számító dísztermet az országbírói hivatalt viselő Nádasdy Ferenc építette, melynek csodálatos mennyezeti freskói 1653-ra készültek el. Az itt látható csataképek a XVI–XVII. század fordulójára törökellenes hadjáratának magyarországi csatáit örökítik meg. A megrendelő nagyapjának, a *fekete bégnek* híres sziszeki csatáját állíttatta a középpontba, ezt veszik körül a Buda, Tata, Pápa, Székesfehérvár, Kanizsa és Győr ostromát ábrázoló freskók. A képeket Nádasdy Ferenc két évvel később az olasz Andrea Bertinallival stukkókeretekbe foglaltatta. A legújabb kutatások szerint a mennyezet csataképeinek alkotója Hans Rudolf Miller.

Nádasdy-fesztivál Sárváron

A katonai jelentőségét elvesztő középkori várat későbbi földesurai jelentős mértékben átalakították, feltöltve a külső vizesárkokat. Mivel azonban mindig lakták épületeit, a hazai erődítményeink közül szerencsés kivételként teljes épségében fennmaradva várja a rég múlt idők iránt érdeklődőket. A sárvári vár három emeleti szárnyán látogathatjuk meg az állandó és időszakos kiállításokat egyaránt bemutató Nádasdy Ferenc Múzeumot. A freskókkal díszített termek, a toronyszobák, az odavezető falépcsők egyaránt kastélyhangulatot árasztanak. A Nádasdy-vár ma is Sárvár kulturális életének központja. Koncertek, színházi előadások, állandó és időszakos kiállítások, bemutatók, gyermekprogramok, valamint különféle versenyek és találkozók várják egész évben mindazokat, akik belépnek a vár kapuján.

A vár légi fotója

A Nádasdy-vár díszterme

A díszteremben Nádasdy Tamás és Kanizsai Dorottya képei

Jelenetkép a fesztiválról

KISVÁRDA

KISVÁRDAI VÁR

Kisvárdai felvételek

A vár Kisvárdra fő nevezetessége, a város történelmi központjának északnyugati szélén helyezkedik el, a belvárostól jó fél kilométernyire.

Kisvárdára már a XIII. századtól a Gutkeled nemzetségbeli Várdaiak birtokközpontja volt. A várépítésre 1465 és 1479 között került sor a kalocsai érsek irányításával, majd a XVI. század elején Várdai Ferenc erdélyi püspök építkezett itt. Egy 1528-as családi osztozkodás során készült feljegyzésben a déli szárny boltozott terein kívül szó esik a keleti oldalon állt Szent Zsigmond-kápolnáról és az egykori kapu feletti szobáról is. Mohács után a külső sáncművekkel

körülvevett vár jelentős szerepet játszott a kettős királyválasztás utáni belső harcokban.

A II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc szabadságharc kitörése idején falai mögé húzódtak a megriadt szabolcsi nemesek. A szabadságharc alatt Rákóczi utánpótlási központja, foglyok őrzőhelye és átvonuló szállás volt. Maga a fedelem négyszer is megfordult falai között, utolsó seregszemléjét 1711 januárjában itt végezte el.

A békésebb évszázadokban a környékbeli lakosság szekérszámra vitte el értékes téglanyagát, mígnem 1828-ban a vármegyei hatóságok ezt megtiltották, hogy a „vár fennálló falát, mint betses régiséget meg hagyja a Földes Uraság a mostani állapotjába”. Ez a határozat a magyar műemlékvédelem egyik

első dokumentuma. A vár maradványait a XIX. században parkkal vették körül, ahol különféle szabadtéri ünnepségeket tartottak. A vár adott otthont a Kisvárdai Várszínháznak is.

2021 nyarán a NÖF Nemzeti Várprogram keretében ünnepélyes alapkőletételre került sor Kisvárdán a vár teljes felújítása érdekében, amelyre a több mint kétmilliárd forint összegű európai uniós forrás nyújtott garanciát. Ennek értelmében a kisvárdai várat 2023 végére kellett volna felújítva átadni, ám az építkezés közben támadt belső viták miatt az építkezés többször elakadt... A legújabb hírek szerint – remélhetőleg – a közeljövőben valóban befejeződhetnek a munkálatok, és a megújított vár sokszínű kulturális kínálatot fogadhatja majd a nagyközönséget.

SZÁDVÁR

A szögligeti várrom felújítás után

SZÖGLIGET

Hazánk északkeleti szögletében, az Aggteleki Nemzeti Park területén, Szögliget község határában, a hegyen emelkednek Szádvár középkori erődítményének romjai.

Szádvár megépítésének időpontja nem ismert, első említése V. István 1268-ban kelt okleveléből származik. A régészeti feltárások arra mutatnak, hogy Óvár tetőn lévő erődítmény lehetett a korai Szádvár elővára, melyről a takarásban lévő völgyet figyelheték. A XIV. század elején a területet megszállta a nagyhatalmú zempléni tartományúr, Aba Amadé

nádorispán serege, akitől csak a szétdarabolt országot újra egyesítő Anjou Károly király tudta visszafoglalni 1319-ben. Néhány évtizedig királyi kezelésben maradt a váruadalom, mígnem 1387-ben Luxemburgi Zsigmond király az őt a magyar trónra juttató bárók közül Bebek György főnemesnek adományozta. A XV. század közepén Peter Komorowsky lengyel rablólovag kerítette hatalmába a várat, ahonnét garázdámbereivel fosztogatta a környező vidék népeit. Később ismét a Bebek családé, Bebek György úr a törökkel vívott vesztes mohácsi csata utáni anarchikus időszakban mindig annak a pártjára állt, aki többet ígért birtokadományban. A

XVII. században már lassan elvesztette hadi fontosságát, a hódító törökök idáig már nem jutottak el, de falai alatt gyakran megjelentek a Habsburg császári ház ellen harcoló erdélyi seregek. A XVII. században egymást váltották tulajdonosai... Mivel 1920-tól a csehszlovák határ szomszédságába esett, tiltott zónaként gazdátlanul romladoztak a középkori vár maradványai, területét visszahódította a természet. Az eddig kevésbé ismert észak-magyarországi műemléket a NÖF Nemzeti Várprogram keretében felújították, és biztonságosan bejárható új turisztikai helyé avatták, főként a bakancsos hegymászók igényeit szolgálva.

SIROKI VÁR

*A Mátra keleti részén magányos vulkáni hegycsúcs,
a Várhegy tör az ég felé, rajta Sirok várának falaival.
A vár legrégebb története még az avarok idejére nyúlhat vissza.*

Erődítmény már a honfoglalás utáni időkben is állt a hegyen, bár kezdetleges formában. Ekkor az Abo nemzetség Bohrbodon ága birtokolta. A várat a tatárjárás után építette a Bodon család. Károly Róbert királyi várrá nyilvánította, később Zsigmond király elzálogosította Domoszlai Miklós alispánnak. 1388-ban a Tari család váltotta ki a várat a zálogból és kapta meg királyi adományként.

A Tari család nevéhez fűződik Sirok településének megalapítása is. 1465-ben a család utolsó sarja Országh Mihály nádornak és sógorainak, Kompolthy Miklósnak és Vencelnek adományozta a várat, amelyet közel száz éven keresztül birtokoltak. Országh Kristóf idejében vált katonai szempontból igazán jelentőssé a vár, ugyanis a törökök akkor foglalták el Budát. Országh Kristóf megerősítette a várat, mely az északi végyvárrendszer része lett. Kristóf halála

után az Országh család kihalt, az utódok pedig nem fordítottak figyelmet a vár fenntartására. Az 1596-os mezőkeresztesi csatavesztés utána a török sereg Sirok felé vonult, ennek hírére a magyar védők elhagyták a várat. Az erődítés 1686-ig volt török kézen. A vár visszavételéről, a harcokról nincsenek adatok. 1693-tól több család is birtokolta a várat, a Rákóczi-szabadságharc idején Rákóczi oldalán töltött be védelmi szerepet. A szabadságharcot követően elvesztette stratégiai jelentőségét, így 1713-ban több várral együtt felrobbantották. A siroki vár látogatóit romantikus túra várja, az erődítményt egy helyenként meredek útvonalon lehet megközelíteni. A hegy gyomrában kialakított üregekből és a szerteágazó kazamatarendszerből titokzatos ablakok nyílnak a várhoz vezető útra. A várhegyen álló várromból kitekintve gyönyörű panoráma tárul azok elé, akik felkaptatnak a hegytetőre.

A siroki vár kiállításából

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM
XXXIV. évfolyam. II. szám. 2025/2.
Kiadja a Magyar Írók Egyesülete

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Iancu Laura,
Pröhle Gergely, Raffay Dávid,
Rózsássy Barbara,
Rozsondai Marianne,
Szakonyi Károly, Szikora János

Főszerkesztő: Sággy Ildikó
Főmunkatárs: Szakonyi Károly
Művészeti vezető: Réti Attila
Olvasószerkesztő: Bognár Antal
Rovatvezető: Simon Érika
és Weltler Ildikó

Különszámunkat a Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. (NÖF)
Nemzeti Várprogram anyagával illusztráltuk.

Nyomdai kivitelezés: VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Tolonics Gergely

ÉPÍTETT HAGYATÉKUNK A NEMZETI VÁRPROGRAM KEZELÉSÉBEN

NEMZETI ÖRÖKSÉGVÉDELMI FEJLESZTÉSI NONPROFIT KFT. (NÖF)

Füzér vára a Zempléni-hegységben

Nagy Lajos király szobra, Diósgyőr

Szent László
Látogatóközpont,
nemzeti
emlékhely,
Somogyvár

Kinizsi-vár, Nagyvázsony

A lovagkirály, Szent László szobra
az emlékhelyen, Somogyvár

A sümegi várudvar látogatókkal

